

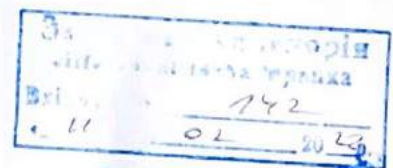
До Спеціалізованої вченої ради ДФ
35.051.044
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора Марцеляка
Олега Володимировича на дисертаційну роботу Дубас Вікторії Василівни
на тему «Вплив практики Європейської комісії «За демократію через
право» на розвиток конституціоналізму в Україні», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – «Право», за
спеціальністю 081 – «Право».

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту поданої на захист
дисертації, а також наукових праць здобувача, опублікованих за темою
дисертації.

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Дослідження Дубас В.В.
стосується однієї з найбільш актуальних тем юридичної науки, що пов'язано із
ключовим значенням ідеї організації та здійснення державної влади в Україні,
утвердженням та розвитком в нашій країні конституціоналізму. За таких умов, з
урахуванням проголошеного в Конституції України європейського курсу
держави, особливого значення в доктрині конституційного права набуває
питання участі європейських організацій та органів у забезпеченні
демократичного конституційного розвитку України. В цьому аспекті членство
України в Раді Європи та згодом приєднання нашої держави до Європейської
комісії «За демократію через право» сприяють поширенню їхньої діяльності та
пропагованих ними демократичних цінностей на території України,
впровадженню європейських правових стандартів у всі сфери національних

публічно-правових відносин.

Це актуалізує питання впливу інституцій Ради Європи, зокрема Європейської комісії «За демократію через право», форм та меж такого впливу на політико-правові процеси в Україні. І важливість дисертаційної роботи Дубас В.В. визначається тим, що вона є одним з небагатьох досліджень в Україні, в якому на фундаментальному теоретико-методологічному рівні, з урахуванням широкого використання категорій конституційного права та сучасного конституціоналізму здійснена спроба комплексного осмислення концептуальних проблем впливу Венеційської комісії на конституційні державотворчі процеси в Україні.

Також слід відзначити, що обрана Дубас В.В. тема дослідження, незважаючи на її актуальність та цінність, досі не достатньо глибоко розроблена у вітчизняній науці конституційного права і не була предметом окремого монографічного дослідження. Представлена праця є такою, яка комплексно розкриває та характеризує вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні.

В якості об'єкта свого дослідження Дубас В.В. обрала відносини, що виникають у процесі взаємодії національної правової системи України з міжнародно-правовою системою Ради Європи. У зв'язку з чим було визначено мету дисертаційного дослідження, а саме: комплексна характеристика впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на процес розвитку конституціоналізму в Україні, його форм та наслідків.

Для досягнення цілей дисертаційного дослідження, Дубас В.В. сформулювала відповідні завдання, які логічно та структурно відобразились у змісті роботи. Завдяки цьому авторка послідовно та у відповідності до поставлених завдань виокремила та визначила конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства.

Таким чином, дисертаційна праця Дубас В.В. має відповідний рівень

актуальності, теоретичні та методологічні підходи до вивчення конкретних проблем в науці конституційного права, що свідчить про її високий науковий рівень, відповідність вимогам часу і практиці вітчизняного державотворення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність визначається тим, що вони підтвержені серйозними науковими доказами, емпіричними фактами і є переконливими.

Зокрема, про це свідчить значна кількість і різноманітність опрацьованої джерельної бази, що охоплює Конституцію та закони України, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з досліджуваної сфери. Окремо в дисертації досліджений масив актів Європейської комісії «За демократію через право», у тому числі прийняті висновки щодо України, міжнародно-правові акти, які регламентують діяльність Європейської комісії «За демократію через право», а також різноманітні правозастосовні акти з метою виявлення використання практики Європейської комісії «За демократію через право» та виокремлення напрямів конституційних перетворень в Україні за рекомендаціями Європейської комісії «За демократію через право».

В процесі дослідження впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні дисертантом використовувались сучасні методи пізнання, виявлені та розроблені філософією, історією, соціологією, теорією держави і права та галузевими юридичними науками, апробовані юридичною практикою. Методологічну основу роботи складають сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових принципів і підходів та спеціально-наукових методів пізнання конституційно-правових явищ, використання яких дало змогу отримати науково-обґрунтовані результати, що забезпечують об'єктивний аналіз предмета дослідження. Зокрема, застосовувались такі загальнонаукові методи: діалектичний, методи аналізу і синтезу, узагальнення, системно-структурний, структурно-функціональний,

метод систематизації, історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, статистичний та метод прогнозування, а також інші методи наукового дослідження.

Аналізуючи зміст та структуру цієї наукової праці, відзначимо, що вони відповідають темі дослідження, сама структура дисертації відображає загальне бачення досліджуваної проблематики і вона умовно поділяється та аналіз теоретико-методологічних основ дослідження та практичної складової наукового вивчення. Загалом такий авторський поділ є логічним та цілісним і дає змогу авторці розкрити тему та розв'язати визначені наукові проблеми.

У першому розділі дисертації аналізуються доктринальні та методологічні засади дослідження впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні, ключові поняття, організаційно-правові передумови формування такого впливу. В межах цього розділу авторка розглядає вплив через систему політико-правових елементів, які різняться між собою залежно від форм та об'єктів, на які вплив спрямований (підрозділ 1.1.).

Далі у роботі проводиться дослідження організаційних та правових основ формування впливу практики Європейської комісії «За демократію через право», виокремлюючи два етапи взаємин України та Європейської комісії «За демократію через право». Також, частина Розділу 1 дослідження присвячена визначенню поняття практики Європейської комісії «За демократію через право» та чинників, які зумовлюють особливий статус цього органу, а відтак, й правову природу його актів.

Другий розділ дисертації стосується питань форм впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» та напрямів конституційних перетворень в Україні за рекомендаціями Європейської комісії «За демократію через право». Структурно цей розділ складається з двох підрозділів (форми впливу практики – підрозділ 2.1. та напрямки конституційних перетворень –

підрозділ 2.2.). В рамках підрозділу 2.1 проводиться аналіз прямої (direct) та опосередкованої (indirect) форми впливу практики Європейської комісії «За демократію через право». Дубас В.В. обґрунтовує, що у разі, коли практика Європейської комісії «За демократію через право» використовується державою у правових формах своєї діяльності, то має місце прямий вплив, який можна ще назвати внутрішнім (internal). У той час, якщо практики Венеційської комісії закріплюється актами міжнародного права інших міжнародними організацій та органів щодо України, то йдеться про опосередкований або зовнішній вплив (external) на розвиток конституціоналізму в Україні. У зв'язку з цим, автор резюмує, що вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» здійснюється лише через систему інституційних механізмів, тобто відбувається у разі її використання міжнародними організаціями та їхніми органами, а також органами публічної влади національних держав.

У наступному підрозділі Розділу 2 виокремлено напрями конституційних перетворень за рекомендаціями Європейської комісії «За демократію через право», зокрема: основоположні права і свободи людини; конституційна реформа; форми прямого народовладдя; функціонування органів державної влади. В рамках кожного напрямку проаналізовано відповідні висновки щодо України, використання їх Україною, сформульовані основні проблеми на шляху утвердження українського конституціоналізму та шляхи їхнього вирішення.

Така архітектура роботи є найбільш прийнятною. Сформульовані у вступі й розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими і перспективними для дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, належним чином обґрунтовані і достовірні, викликають безсумнівний науковий інтерес. Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства, спрямовані на подальший розвиток та удосконалення засад конституційного

розвитку в Україні і безсумнівно заслуговують на увагу з боку вітчизняних законодавців.

Отже, вивчення структури роботи, наукових положень, рекомендацій та висновків, сформульованих у дисертації дають підстави стверджувати що робота є науково обґрунтована. Отримані результати дослідження у формі висновків і рекомендацій є достовірними, належним чином аргументовані, відповідають поставленим завданням, та в цілому виконують мету проведеного дослідження.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій дисертації конкретизована. Переходячи до оцінки новизни викладених у дисертації основних положень, а також висновків та пропозицій слід відзначити, що у дослідженні автор поставив перед собою нерозроблені раніше завдання, розв'язання яких дозволило одержати нові наукові результати і розробити ряд пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства. Ступінь наукової новизни проведеного дисертаційного дослідження, науковий рівень сформульованих у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідають головним вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, та складають значний інтерес для науки конституційного права як у науково-теоретичному, так і у праксеологічному вимірах, зокрема, мають значення для сучасної юридичної та державотворчої практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні комплексним, науковим, монографічним дослідженням впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні. У результаті дослідження сформульовано й умотивовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, що мають важливе теоретичне та практичне значення. Вимогам наукової новизни

загалом відповідають сформульовані у дисертаційній роботі положення та висновки, зокрема:

1. Сформульоване поняття практики Європейської комісії «За демократію через право» як зовнішньої форми об'єктивації її діяльності, сукупності загальних та індивідуальних актів рекомендаційного характеру, що приймаються в односторонньому порядку і не потребують імплементації. Практика Комісії відноситься до «м'якого права» за умови наявності в неї таких ознак: загальний характер; дія спрямована на необмежене коло суб'єктів міжнародного права та не вичерпується одноразовим використанням; політична обов'язковість;

2. Обґрунтовано, що вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на національні конституційні перетворення здійснюється лише через систему інституційних механізмів, тобто відбувається у разі її використання міжнародними організаціями та її органами, а також національними органами публічної влади;

3. Виокремлено пряму (direct) та опосередковано (indirect) форми впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні. Прямий вплив відбувається з волі держави у таких правових формах її діяльності як: 1) *правотворення* (шляхом прямого закріплення рекомендацій Венеційської комісії в текстах нормативно-правових актів України); 2) *правотлумачення*; 3) *правозастосування* (за допомогою використання рекомендацій органами публічної влади за відсутності відповідних норм національного законодавства). Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» відбувається в опосередкованій формі шляхом її використання міжнародними організаціями та їхніми органами при підготовці і прийнятті актів міжнародного права щодо України.

4. Удосконалено розуміння політико-правових наслідків впливу практики Європейської комісії «За демократію через право» як якісного показника її успішності в Україні. Такі наслідки виражаються у тому, що ця практика: 1)

запобігас виникненню конститутційних конфліктів; 2) відіграє ключову роль при прийнятті рішень міжнародними, передусім європейськими, організаціями та їхніми органами щодо України у зв'язку з сучасними євроінтеграційними процесами.

5. Наголошено щодо не тільки позитивних, а й негативних політико-правових наслідків використання практики Європейської комісії «За демократію через право». У такому разі засади конститутційного ладу України виступають межами участі Європейської комісії «За демократію через право» у вирішенні питань політико-правового розвитку України.

6. Розкрито положення щодо чинників, що зумовлюють особливий її статус, а саме: зовнішні (правові основи утворення) та внутрішні (принципи діяльності та компетенція).

7. Розвинуто положення щодо основних форм співпраці Європейської комісії «За демократію через право» та України, зокрема: попередня форма співпраці (надання рекомендацій щодо законопроектів) та наступна (оцінці піддаються прийняті та чинні норми національного законодавства);

9. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення співробітництва України та Європейської комісії «За демократію через право», у зв'язку з чим запропоновано удосконалити положення щодо співпраці Верховної Ради України та Європейської комісії «За демократію через право» шляхом внесення зміни до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях, зарахованих за темою дослідження. Результати проведеного дослідження знайшли своє відображення в 4 наукових статтях, включених до переліку наукових фахових видань України, з яких одна у закордонному науковому виданні Словацької Республіки. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, також викладені в межах 6 тез

доповідей на науково-практичних конференціях. Зазначені публікації відповідають положенням, висновкам і рекомендаціям дослідження, а також вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт.

Наукова і практична цінність дисертації результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки, положення та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – у дисертації сформульовано проблеми функціонування та напрями розвитку конституціоналізму в Україні;
- у правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при розробці законопроектів про внесення змін до Конституції України, інших законопроектів та підзаконних правових актів, а також конкретні рекомендації щодо змін у чинному законодавстві можуть стати основою законодавчих ініціатив з питань удосконалення співпраці України з Європейською комісією «За демократію через право»;
- у правозастосовній діяльності використання одержаних результатів уможливить виробити загальні рекомендації застосування практики Європейській комісії «За демократію через право» національними правозастосовними органами;
- у навчальному процесі – при підготовці здобувачів вищої освіти за напрямом підготовки «Право», викладанні дисциплін конституційно-правового спрямування, а також при розробці навчальних посібників, підручників та інших напрацювань з навчального курсу «Конституційне право України».

Позитивна оцінка дисертаційної роботи в цілому та її окремих аспектів не виключає необхідності висловити ряд **критичних зауважень та побажань** щодо окремих положень роботи, які загалом мають дискусійний характер і до числа яких можна віднести:

1) У дисертаційному дослідженні йдеться про вплив практики Венеційської комісії на розвиток конетитуціоналізму в Україні. В той же час, на нашу думку,

в роботі дещо поверхово розкрито його сутність. Аналізуючи конституціоналізм в Україні (с. 49-60) авторці доцільно було виокремити та охарактеризувати елементи конституціоналізму, риси сучасного конституціоналізму, визначити на якому етапі свого розвитку перебуває український конституціоналізм (адже у доктрині права, аналізуючи конституціоналізм в Україні, можна віднайти положення про перехідний період конституціоналізму в Україні) та характерні риси сучасного стану конституціоналізму в Україні. І уже надалі характеризувати конституціоналізм в Україні як об'єкт впливу практики Венеційської комісії і давати відповідь на запитання як змінився, тобто розвинувся, вітчизняний конституціоналізм під впливом практики Венеційської комісії.

2) Дисертанткою вплив практики Венеційської комісії розглядається як позитивний, так і негативний (с. 28-35). І хоча у роботі виокремлюється наслідки позитивного впливу, проте не зазначено про наслідки негативного впливу. Відтак, залишається відкритим питання про те якими є наслідки: правовими чи мають виключно політичний характер? Не зрозуміло, в чому конкретно можуть бути негативні наслідки впливу практики Венеційської комісії, оскільки будучи «м'яким правом», практика Венеційської комісії не створює і не може створювати додаткових зобов'язань для держави.

3) Досліджуючи правовий статус Венеційської комісії (с. 75-103) автор називає різноманітні підходи вітчизняних науковців щодо розуміння елементів правового статусу міжнародних організацій та суб'єктів міжнародного права: історія та правові основи створення відповідного органу; завдання, цілі та принципи; склад та формування; структура, напрями діяльності (М.О. Баймуратов); здатність не тільки володіти правами й обов'язками, а й реалізовувати свій міжнародно-правовий статус, який, крім прав та обов'язків, містить свободи суб'єкта, його законні інтереси тощо (Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В.). В той же час автор не зазначає який з зазначених підходів є найбільш прийнятним, не деталізує, які саме елементи характеризують

статус Європейської комісії «За демократію через право». Тому хотілось би, щоб дисертантка уточнила свою позицію з цього питання.

4) В роботі пропонується визначити поняття практики Венеційської комісії як сукупність загальних та індивідуальних актів рекомендаційного характеру, що приймаються в односторонньому порядку і не потребують імплементації (с. 126). Водночас, постає питання чи всі акти Венеційської комісії належать до її практики, наприклад, її щорічні звіти. У роботі частково згадується, що Комісія приймає рекомендаційні висновки, а також *amicus curiae*, зводи, кодекси, звіти, декларації, інструкції та інші дослідження. Тому потребує уточнення під час захисту тези, чи всі акти Венеційської комісії є її практикою.

5) Досліджуючи напрями конституційних перетворень завдяки практиці Венеційської комісії, авторка у тексті роботи наголошує на необхідності зміни окремих положень Конституції України. І хоча у кожному напрямі такі пропозиції є обгрунтованими та логічними, проте як підсумок не проведено їхню систематизацію та узагальнення. Внаслідок чого, не виокремлено конкретні шляхи удосконалення системи правління в Україні, а зроблено більш узагальнені висновки (с. 202). З огляду на це, хотілось б щоб під час захисту роботи було уточнено ті положення конституційних норм, які б за рекомендаціями Венеційської комісії розвинули конституціоналізм в Україні.

В той же час зазначимо, що висловлені зауваження не впливають на загалом високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження Дубас В.В., а радше є предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації.

Вивчення тексту дисертації дає підстави стверджувати про відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження виконано дисертантом самостійно. Щодо використаних автором ідей, відомостей та позицій інших акторів, то у роботі містяться відповідні посилання із дотриманням законодавства про авторське право. В дисертаційному дослідженні

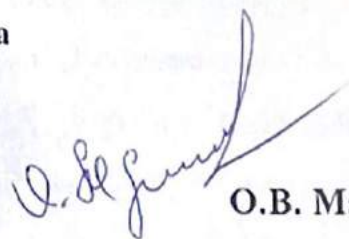

не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація Дубас В.В. на тему «Вплив практики Європейської комісії «За демократію через право» на розвиток конституціоналізму в Україні» є комплексним, узагальненим дослідженням, характеризується високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставлених наукових завдань і обґрунтованістю практичних рекомендацій, самостійно виконаною та завершеною науковою працею, яка відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (з наступними змінами), а відтак дисертантка – Дубас Вікторія Василівна заслуговує за результатами захисту у встановленому порядку присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Заслужений юрист України

О.В. Марцеляк

